

László Márton

KOLLEKTIVIZÁLÁS A SZÉKELYFÖLDÖN

– Rövid áttekintés –

ADOTTSÁGOK

Közigazgatási beosztás. 1950. szeptember 8-án közigazgatási átszervezés történt, ennek keretében megszüntették a megyéket és a járásokat, helyettük rajonokat (raioane) és tartományokat (regiuni) hoztak létre.¹ Több falu önálló község státuszát megszüntették, és községközpontoknak rendelték alá.

Székelyföld területén Sztálin (később: Brassó) és Maros tartományokat alakították meg. Ez utóbbi hat rajonból², valamint Marosvásárhely tartományi alárendeltségű városból állt, összesen 418 településsel.³ Sztálin (Brassó) tartomány túlnyomórészt magyarok lakta rajonokból állt⁴, kivételt képezett Sztálin rajon a Sztálinváros (Brassó) körüli falvakkal.

1952. szeptember 27-én szovjet nyomásra⁵ egy újabb közigazgatási átszervezéssel Maros tartomány helyett létrehozták a Magyar Autonóm Tartományt (MAT), amelynek területcserékkel erősödött a tartomány tömbmagyar jellege, de a Felső-Maros völgyében lévő 21, túlnyomórészt románlakta településekből létrehozták Hévíz rajont.⁶ A tartomány így 9 rajonból és Marosvásárhely városból tevődött össze, összesen 501 településsel.

A következő közigazgatási átszervezés 1956. január 10-én történt, ekkor a MAT-on belül létrehozzák Székelykeresztúr rajont.⁷ Az így tíz

1 5/1950. sz. törvény, *Buletinul Oficial*, nr. 77, 1950. szeptember 8.

2 Gyergyó, Ludas, Régen, Erdőszentgyörgy, Dicsőszentmárton, Marosvásárhely rajonok.

3 Városok és falvak összesen.

4 Udvarhely, Csík, Rákos, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely rajonok.

5 Lásd: Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*. Csíkszereda, 2008, Pro-Print, 21–45.

6 331/1952 sz. rendelet, *Buletinul Oficial*, nr. 50, 1952. szeptember 27. A többségében románlakta Ludas rajont ekkor Kolozs tartományhoz csatolták, a hasonló összetételű Dicsőszentmárton rajont Brassó tartományhoz. Sztálin tartománytól a túlnyomórészt magyarok lakta Csík, Udvarhely, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely rajonokat átsatolták a MAT-hoz.

7 12/1956. sz. rendelet, *Buletinul Oficial*, nr. 1, 1956. január 10.

rajonnal (és Marosvásárhely várossal) rendelkező MAT-ban 184 tanyát faluvá minősítettek, ezek leszámításával a tartomány ekkor 518 településsel rendelkezett.⁸

Az 1960. decemberi 27-i közigazgatási átrendezéssel Maros-Magyar Autonóm Tartományra (MMAT) nevezik át a tartományt, és megszüntetik a tömbmagyar jellegét azzal, hogy két, túlnyomórészt magyar lakosságú rajont Brassó tartományhoz csatoltak, két román többségű rajont pedig az MMAT-hoz⁹, belső változtatásként pedig felosztják Erdőszentgyörgy és Székelykeresztúr rajonokat. Az így nyolc rajonnal (és Marosvásárhely várossal) rendelkező tartomány 840 települést foglalt magában.

Terület. Levéltári források, illetve a MAT Statisztikai Igazgatóságának két kiadványában szereplő adatok alapján az bizonyos, hogy a két kiadványban szereplő *tartomány összfeldterülete* adat nem reális, inkább egy keretszám, amit a Központi Statisztikai Hivatal „kiutalt” mint *a tartomány összfeldterülete*; ezt a mutatót illetően egyelőre meg kell elégednünk a levéltári adatokkal, amelyek szerint az 1950–1952-es időszakban a tartomány összfeldterületét 817–931 ezer körülre számolták, az 1956–1961 közötti időszakra 1263–1350 ezer körülire.

A többi adatot illetően nincsenek túlságosan nagy eltérések a kiadványok, illetve a levéltári adatok között, bár egyezést csak egyetlen esetben találtunk. Állandóak az adatomódosítások, bár a közigazgatási beosztások változása miatti nagyobb területmódosulások megfoghatóak; leginkább használhatónak azok az adatok tűnnek, amikor a levéltári és a kiadványi adatok közelítenek egymáshoz.

A tartomány *mezőgazdasági területét* illetően az 1956–1961 közötti időszakra 690–704 ezer körüli értékeket használtak, az 1962-es évre 760–763 ezres értéket, ebben tükröződik a Ludas és Dicsőszentmárton rajonok átcsatolásával történt mezőgazdasági terület növekedés.

Az 1950–1952 közötti időszakra a szántóterület 289–300 ezer ha körüli, a gyümölcsösöknél 4000–4100 körüli adatot közölnek a források.

Az 1956-os évre közelítenek legjobban a levéltári és kiadványi adatok, erre az évre a szántókra 308 ezer ha, a kaszálókra 188 ezer ha, a

8 „Régi” faluval és várossal.

9 Brassó tartományhoz csatolták Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely túlnyomórészt magyar lakosságú rajonokat, az MMAT-hoz csatolták a román többségű Ludas (Kolozs tartománytól) és Dicsőszentmárton (Brassó tartománytól) rajonokat.

legelőkre 201 ezer ha, az erdőkre 530-532 ezer ha, a gyümölcsösök és szőlősökre 5941 ha körüli adatot adtak meg.

Egyelőre nem kutatott az adatok forrása, elképzelhető, hogy az addig használt, községenkénti kataszteri íveket nem használták tovább, hanem az újonnan bevezetett mezőgazdasági lajstromok (registru agricol) adatait összesítették, ezek pedig legelső formájukban bevallás alapján készültek, ennek megfelelően – a hatósági ellenőrzések eredményeképpen – adataik folyamatosan változtak.

A KOLLEKTIVIZÁLÁS

Módszerek. A szervezés során *erőszakos* módszereket (fizikai erőszak: bántalmazás, gyilkosság, bezárás, karhatalmi szervek igénybevétele az aláíratáshoz; pszichikai nyomásgyakorlás), *adminisztratív-jogi nyomásgyakorló* módszereket (kényszermunka, munkahelyről való eltávolítás, kilakoltatással, feljelentéssel, bírósági eljárással való fenyegetés, zsarolás múltbéli kihágással), továbbá *ösztönző* módszereket (adó- és beszolgáltatás-csökkentés, földosztás, előny biztosítása az árueelosztásnál) használtak, pár esetben *alkuhelyzetről* is van tudomásunk.

Tágabb értelemben a kollektivizálást segítették elő a vidéki lakosságot sújtó *jövedelem- és munkaerő-elvonási* módszerek (kényszer-beszolgáltatás, munkaerő-kötelezettség), de a terményforgalmazás és -szállítás kontrollja is.

ESEMÉNYTÖRTÉNET

1949. március – 1950. június. A kollektivizálás Romániában 1949. március 3–5-én, a Román Munkáspárt kollektivizálást meghirdető plenáris ülésével kezdődött, és 1950 júniusáig tartott. A kollektivizálás első időszakában, 1949 márciusa és 1950 májusa között a négy székely megyében nincsenek adataink erőszakos módszerek alkalmazásáról. Ekkor ösztönző módszerekkel a nincstelen és szegény földműves réteget vonták be a gazdaságokba, majd annak érdekében, hogy elérjék az előírt három hektár föld/család arányt, nagygazdákat is beszerveztek.

1950. június – 1950. szeptember. Központi nyomásgyakorlásra beindult a tömeges kollektivizálás, ennek során Maros és Háromszék megyében erőszakos és nyomásgyakorló módszerekkel hoztak létre közös gazdaságokat. Csík és Udvarhely megyében egyelőre csak a

kollektív gazdaság székházához szükséges birtokelkobzásokról vannak írásos adataink. Ez utóbbi két megyében kis létszámú kollektív gazdaságokat alakítottak, így sikerült elkerülni megmozdulásokkal járó feszültségek kialakulását.

Háromszék megye. A megyében a kollektivizálás első szakaszában három közös gazdaságot hoztak létre a megyei pártbizottság szervezésével. 1950. június közepétől tömeges kollektivizálás indult be, a célszámok eléréseért erőszakos és nyomásgyakorló módszereket használtak. A kitűzött célokat (12 közös gazdaság megalakítása) július 23-án elérték, de a kollektivizálást tovább folytatták, így az 1950. szeptember 8-i közigazgatási átszervezésig 23 kollektív gazdaságot hoztak létre ugyanennyi faluban, a szervezés pedig további öt helységben zajlott.

A felgyülemlett feszültségek miatt előbb szórványos, majd tömeges ellenállásra került sor, amely 18 helységet érintett. A megmozdulások hasonlóan zajlottak: az elégedetlenség vagy valamely, akár véletlen esemény hatására tömeg verődött össze, és tüntetni kezdtek a kollektív gazdaság ellen. A megmozdulás a továbbiakban történhetett békésen – ekkor aláírásokat gyűjtöttek a közös gazdaság feloszlatásáért és a kérvényt küldöttséggel állami vagy pártszervekhez juttatták el. De válhatott erőszakossá is a megmozdulás, ilyenkor az összeverődött tömeg megrohanta a községházát, megsemmisítették a beiratkozási íveket, elkergették és/vagy bántalmazták a pártszervezőket és a helyi vezetőket, elűzték az államhatalom helyi képviselőit.

A hatalom egy központi akcióval 1950. szeptember 22-én éjszaka csapott le 12, a megmozdulásban részt vett helységre, ahonnan a felbujtónak tartott, kulák besorolású gazdákat és családjaikat hurcolták el. Több helységben összecsapásra került sor a karhatalmi erők és a gazdák elhurcolását megakadályozni próbáló helybeliek között. Ennek során két helységben halálos áldozatai is voltak az összecsapásnak, Gidófalván Zsigmond Andrást és Jancsó Vilmost, Maksán Sorbán Györgynét (szül. Zöldi Berta) és Fazakas Andrásnét (szül. Soós Gizella) lőtték le a karhatalom fegyveresei. Mintegy 70-100 családot, körülbelül 175-200 személyt hurcoltak el, egy részüket börtönbüntetésre ítélték, másik részüket Dobrudzsába deportálták.¹⁰

Maros megye. 1949 áprilisában már megkezdődött a megyében közös gazdaságok szervezése, végülis 1950 márciusában avatták fel az első

10 László Márton: *Kollektivizálás-ellenes megmozdulások 1950 őszén Háromszék megyében*. Sepsiszentgyörgy, 2016, Sepsiszentgyörgy Kiadó.

négy gazdaságot. 1950 júniusa után itt is tömeges szervezés indult be, 1950. szeptember végéig még 34 kollektív gazdaságot alakítottak meg.¹¹ Az itt alkalmazott erőszakos módszerek közül a kivégzések a legismertebbek: 1950. július 20/21-én a vadadi Kiss Istvánt, augusztus 13/14-én az udvarfalvi Nagy Lászlót végezték ki a helybeli kollektivizálás előmozdításáért, ezenkívül adminisztratív-nyomásgyakorló módszerek használatáról van tudomásunk.¹²

Csík megye. Hét helységben 11 családfőtől vették el birtokaikat, akik családjaikkal elhagyták a községet. 1950. augusztus végéig tíz helységben avattak fel kollektív gazdaságot, azokban a helységekben, ahol vagyonekobbzásra került sor.

Udvarhely megye. Hat helységből kilenc család vagyonát vették el, a volt tulajdonosok a megfélemlítések hatására elhagyták a helységeket. Augusztus végéig 13 helységben alakítottak kollektív gazdaságot.

A székely megyékben 1950. október 17-ig végrehajtott birtokelkobzások

Megye	Bírósági eljárással	Bírósági eljárás nélkül	Házfoglalás	Helységből eltávozott vagyonát lefoglalták	Összesen	Megmozdulás nyomán elkobozták
Háromszék	24			2	26	37
Csík	2	9		1	11	
Udvarhely	1	10			11	
Maros	29	9	5	9	52	
Összesen	56	28	5	12	100	37

Forrás: Román Nemzeti Levéltár – Központi Történelmi Levéltár, RKP KB, Agrár Ügyosztály 65/1950 255–296.

Az 1950. szeptember 8-i közigazgatási átszervezés nyomán Maros tartományhoz került a volt Kis-Küküllő megye egy része, itt 1950. szeptember közepén a radnóti, majd a környező három kollektív gazdaságban törtek ki megmozdulások.

11 Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Hivatala (a továbbiakban: RNL-Maros MH), Román Kommunista Párt Maros Megyei Bizottsága (I.) 168, 96.

12 László Márton: Kulákgyilkolás Vadadon 1950-ben. In Pál-Antal Sándor, Simon Zsolt (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből.* III. kötet, Marosvásárhely, 2012, Mentor Kiadó 131–140.

A hatósági erőszak miatt az ország különböző vidékein ellenállási góccok alakultak ki, nyilvánvalóvá vált az erőszakos kollektivizálás tarthatatlansága, így nyár végén leállították a kollektivizálást.

A pártvezetés nyilvánosan egy év múlva, az 1951. szeptemberi párthatározatában ítélte el az erőszakos és nyomásgyakorló módszerek használatát, szó szerint említve a volt Háromszék és Kis-Küküllő megyéket. A párthatározat a sajtóban is megjelent, és hozzájárult az ily módon kompromittált Maros tartományi párt-elsőtítkár (aki egyik irányítója volt a Háromszék megyei kollektivizálásnak) és a mezőgazdasági ügyekért felelős titkár (aki a Kis-Küküllő megyei szervezést vezette) 1951. szeptember 26-i leváltásához.¹³

1950. november – 1951 tavasza. 1950 őszen és télen megkezdődött a kollektív gazdaságok alakításakor tapasztalt törvénytelenségek és erőszakoskodások kivizsgálása. Az irányváltást jelezte, hogy október közepén megvizsgálták a tartományban megalakításra javasolt kollektív gazdaságokat, de egyik esetben sem hagyták ezt jóvá.

A megmozdulások – a nyílt ellenállás – leküzdésével a gazdák a rejtett ellenállás különféle eszközeivel éltek. Ennek lényege, hogy a kollektív gazdaság tagjai – habár a belépési nyilatkozatot aláírták, de – a kollektív gazdaság létrehozását megelőző gyakorlati lépéseket igyekeztek elszabotálni, amire többféle lehetőség adódott: állatok beadásának késleltetése, takarmány beadásának megtagadása, földterületek eltitkolása, vetőmag és a mezőgazdasági eszközök be nem adása, lopás. Ezek a módszerek ideig-óráig késleltették a kollektív gazdaságok tényleges működésének megindítását, de 1951 elejéig a gazdaságok nagy részében kierőltették a javak összeszedését. Ezután már csak egyetlen ellenállási/alkalmazkodási módszer maradt, a munkamegtagadás, amely egyre nagyobb méreteket öltött 1951-ben.

1951 tavasza – 1952. augusztus. 1951 tavaszán hat, Marosvásárhely környéki kollektív gazdaságban nagyarányú munkakimaradásokra került sor. Három gazdaság esetében a tartományi vezetés személycserét, kizárásokat alkalmazott, de a másik három, problémásabb gazdaság (kerelői, kincsesi, királyfalvi) esetében az „újjászervezést” alkalmazták¹⁴, ennek hírére a környező rajonok erőszakkal létesített

13 László Márton: Kollektív gazdaság-ellenes akciók Maros tartományban 1950–1951. In Bárdi Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években.* Csíkszereda, 2005, Pro-Print Könyvkiadó. 199–687.

14 Akik amúgy sem dolgoztak, kiléphettek a közösből és visszakapták földjüket, állataikat, de akárcsak a többi egyéni gazdálkodó, vetéstervet kaptak és beszol-

vagy problémás gazdaságaiban állandósultak a munkakimaradások. Július végén, augusztus elején három újabb gazdaságban voltak munkakimaradások, augusztus végére ez már tíz gazdaságot fogott át, ráadásul mindez a kritikus – a termésbetakarítás – időszakában történt meg. A legáltalánosabb a munkakimaradás, majd a lopás volt, amely néhány esetben a teljes felbomlás állapotához vezetett: széthordták a kollektív vagyont. Néha ez „legális” ellenállással párosult, írásban kérték a kollektív felosztatásának engedélyezését, amit egyes esetekben Bukarestig vittek.

Érzékelve, hogy nem sikerült javítani a helyzeten, a Maros tartományi pártbizottság vezetősége augusztus végén, szeptember közepén elutazott Bukarestbe, ahol a KB kiértékelte a tartományi pártbizottság munkáját, majd tervet készítettek hét gazdaság újjászervezéséről.

Szeptember 18-án és 22-én megpróbálkoztak az újjászervezéssel, de ezek kudarcba fulladtak, a gazdák a kilépésük engedélyezését követelték, vagy már a termést és a beadott eszközeiket hordták haza. Az újjászervezések hírére a munkakimaradások 32-33 gazdaságot fogtak át, és aláírásgyűjtésekre, felosztatásokra, tüntetésekre is sor került, főleg az egymáshoz közel fekvő Alsó-Nyárádmenti kollektív gazdaságokban. A leglátványosabb akció 1951. szeptember 24-én volt, ekkor Marosvásárhelyen a rajoni Néptanács székháza előtt a csibakáposztásszentmiklósi gazdaság küldötteként 38 nő tüntetett a kollektivizálás ellen.

1951. szeptember 18-án megjelent a KB határozata a „Kollektív gazdaságok létesítése és a mezőgazdasági társulások terén végzett munkáról”, amiben elítélték a kollektív gazdaságok erőszakos szervezését, de ugyanakkor azok megtartására is figyelmeztettek. A határozat nyomán leváltották Maros tartomány pártbizottságának első titkárát, valamint a mezőgazdasági ügyekért felelős titkárát az 1950. évi kollektivizálás során elkövetett visszaéléseikért, de az 1951. évi helyzet nem megfelelő kezeléséért is, és kijelölték az új irányvonalat: az újjászervezések leállítását, a kilépések megakadályozását, a hangadók megbüntetését.

gáltatási kötelezettségük volt az állammal szemben. Az újjászervezés hatása eltérő volt: a királyfalvi gazdaságban a tagok nagyrésze újra munkába állt, a kincsesiben a beavatkozás csak felerősítette a bomlási folyamatot, amit már csak külső beavatkozás (külső munkaerő) tartott működésben. A kerelői újjászervezés sikertelennek bizonyult.

1951. október–december. A kollektív gazdaságok stabilizálása különféle módszerekkel történt: kollektíven belüli egyéni gazdálkodás ideiglenes engedélyezése, előlegosztás, propaganda-intézkedések, a kollektív vezetőségének leváltása, kizárások a kollektív gazdaságból, külső munkaerő alkalmazása, más munkahelyen dolgozó kollektív tagok hazahívása, munkára kötelezés a Néptanács segítségével.

1952 eleje – 1953. Az 1951. szeptemberi párthatározat a meglévő kollektív gazdaságok megerősítésén túl újak alakítását is előírta, ennek megfelelően 1952 elején egy új kollektivizálási hullám kezdődött a tartományban, ekkor inkább a meglévő közös gazdaságokba szerveztek be új tagokat, mert ezek taglétszáma március végéig majdnem 200 családdal nőtt. Az új mezőgazdasági egységek létesítését a központi pártvezetés erőltette¹⁵, végül 1952 márciusában megalakultak az első mezőgazdasági társulások, áprilisban pedig három új kollektív gazdaság is létesült a tartományban.¹⁶ Márciusban előtérbe került a TOZ típusú mezőgazdasági társulások szervezése, a központi pártvezetés utasítása szerint ezek szervezésére kellett összpontosítani, mert ezeket jóval gyorsabban lehetett megalakítani¹⁷, majd át kellett szervezni őket kollektív gazdaságokká.¹⁸

Az év közbeni feszült belső helyzet¹⁹ teljesítményre ösztönözte a tartományi pártapparátust, 1952 júniusától még intenzívebbé vált a szervezés²⁰, aminek eredményeképp folyamatos az új mezőgazdasági egységek számának, területének és taglétszámának növekedése az év végéig. A kollektív gazdaságok esetében területük és családjaik száma megduplázódott, a mezőgazdasági társulások esetében még látványosabb a növekedés még úgy is, hogy folyamatosan szervezték át őket kollektív gazdaságokká.

15 A tartományi pártbizottság februári ülésén Boné Lajos két ízben is szóval tette a rajoni pártbizottságok passzivitását új mezőgazdasági egységek létesítésében, erről február 2-án tartományi párthatározatot is hoztak.

16 Sepsiszentgyörgy, Erdőszentgyörgy és Régen rajonokban.

17 Ezek megalakítását a tartományi pártvezetés is jóváhagyhatta, míg a kollektív gazdaságokét a Központi Bizottság.

18 A tartományi pártbizottság 1952. március 13-i ülésén dolgozta fel az erről szóló párthatározatot Boné Lajos.

19 A Luca–Pauker-frakció hatalomtól való megfosztása, a kulák-ellenes intézkedések, a nyári kényszer-beszolgáltatások.

20 A szakosak negyedévi munkatervben foglalt kollektivizálási feladatokon túl 1952. június 22-én a tartományi pártvezetés egy újabb kollektivizálási tervet dolgozott ki. RNL-Maros MH, Román Kommunista Párt Maros Tartományi Bizottsága (a továbbiakban: RKP-MTB) 45, 79.

Ami a kollektivizálás módszereit illeti, tudomásunk van adminisztratív nyomásgyakorlásról a Kézdivásárhely rajoni Papolcon és Kovásznán (földterületeket magasabb termékenységi osztályba soroltak, hogy magasabb adót vethessenek ki rájuk²¹), illetve szándékosságból vagy felületességből fakadó földcsere-problémákról a Gyergyó rajoni Tekerőpatakon és Gyergyóalfaluban, az Erdőszentgyörgy rajoni Hármásfaluban és a Marosvásárhely rajoni Székesen.²²

Fenyegetéssel – eddigi adataink szerint – a Régen rajoni Görgényszentimrében²³ és a Marosvásárhely rajoni Kísszentlőrincen²⁴ szerveztek.

1953–1957. *augusztus*. Az időszakra a lassú – majdnem stagnáló – kollektivizálás a jellemző, továbbá az, hogy a tartomány kollektivizálási üteme eltér az országotól, a lakosság nemzeti sajátossága miatt: noha országosan 1955 végén újraindul az erőteljes kollektivizálás, ez a MAT-ban 1956 közepétől lelassul, és csak a következő év augusztusában döntenek a felgyorsításról, amit csak az év két utolsó hónapjában hajtanak végre.

1953. Az RMP KB utasításai nyomán 1953 februárjában leellenőrizték a tartomány összes (107) kollektív gazdaságát: vizsgálták a mintaalapszabályzatok betartását, és a tagságot állandó brigádokba szervezték.

A KB utasítására a MAT pártbizottsága 1953. február 13-i ülésén feldolgozta a KB körlevelét a Bukarest és Bihar tartományban történt „visszaélésekről”, majd a rajonokban tartott „feldolgozó” gyűléseken

- 21 Kézdivásárhely rajonban Papolcon és Kovásznán. RNL-Maros MH, RKP-MTB 46., 110.
- 22 Tekerőpatakon a tagosítás után, utólag hívták be a gazdálkodókat a Néptanácshoz aláírtni a földcsere-jegyzőkönyveket, anélkül, hogy pontosan megállapították volna, hol lesz a csereföld. Másodsorban megtörtént, hogy ugyanazt a területet két-három különböző gazdának is kimérték, harmadsorban több gazda kisebb csereföldet kapott. Hasonló visszaélések voltak Gyergyóalfaluban és Hármásfaluban, Székesen pedig a gazdálkodókat kész tény elé állították azzal, hogy a traktorok még azelőtt elkezdték a tagosítandó földet felszántani, mielőtt a gazdák aláírták volna a földcsere-okmányokat.
- 23 Itt a pártszervező – a helyi iskola igazgatója – szervezett be 60 családot a TOZ társulásba fenyegetéssel: „Megfenyegette a dolgozó parasztokat, azt mondva, hogy ha nem iratkoznak be a társulásba, kulák-listára teszik őket, vagy a gyerekeiket kidobják az iskolából, és a gyerekeiket, bárhol is legyenek [alkalmazásban], kidobják a beosztásukból.” RNL-Maros MH, RKP-MTB 46., 114.
- 24 Itt a kollektív gazdaság elnöke megfenyegette az állami munkahellyel rendelkezőket, hogy ha nem iratkoznak be, kidobják őket a munkahelyükről. A községi Néptanács elnöke pedig azzal fenyegetett, hogy azok, akik nem akarnak beiratkozni a kollektív gazdaságba és várják az amerikaiakat, a rendszer ellen vannak, és kulák-listára fogják tenni őket. RNL-Maros MH, RKP-MTB 76., 68.

kiderültek a helyi szinten elkövetett visszaélések – amit követően helyszíni kivizsgálásokat tartottak. 1953. február 13-án a KB egy átíratot is küldött a tartományi pártbizottsághoz a Régen rajonban a kollektivizálás során történt kihágások ügyében, ennek nyomán egy ellenőrzést hajtottak végre ebben a rajonban, amely megállapította, hogy Görgényszentimre, Dedrádszéplak és Kozmatelke községekben az 1952. évi szervezések folyamán adminisztratív-nyomásgyakorló módszereket használtak.

A KB utasítása és a februári ellenőrzés nyomán a hangsúly az új gazdaságok megalakításáról a meglévők megerősítésére helyeződött át, ennek tudható be, hogy az év további felében lelassul az új mezőgazdasági egységek területének és taglétszámának növekedése.

Az év második felében a kollektív gazdasági tagok tömegesen adtak be kilépési kéréseket²⁵, amit a hatalom egyéni és csoportos nyomásgyakorlással próbált leszerelni. A kilépési kérések két helységben voltak tömegesek: Kőrispatakon (65) és Vadadon (48). Ez utóbbi helységben nagygyűlésen „leleplezték”, majd kicsúfolták a felbujtással vádolt Kiss T. Jánost, aki attól való félelmében, hogy a Szekuritáté elviszi, öngyilkos lett.²⁶

AZ 1953. ÉVI KILÉPÉSI KÉRÉSEK A MAT KOLLEKTÍV GAZDASÁGBÓL ÉS MEZŐGAZDASÁGI TÁRSULÁSAIBÓL

<i>Időpont</i>	<i>Kilépési kérés összesen</i>	<i>Kilépési kérés</i>		<i>Visszavontak</i>	<i>Kizártak</i>
		<i>kg-ból</i>	<i>mt-ból</i>		
1953. szeptember 28.	376	n.a.	n.a.	125	23
1953. szeptember 30.	555	417	138	n.a.	n.a.
1953. október 14.	638	473	165	121	33

Forrás: RNL, MAROS MH, RKP-MTB 69., 73., 118.; RKP-MTB 74., 79.

25 1953-ban járt le ugyanis az a három év, amely után – a kollektív gazdaságok eredeti, 1949. évi alapszabályzata szerint – a tagok kiléphettek a közös gazdaságból. Azonban 1953 májusában a pártvezetés egy új alapszabályzatot jelentetett meg, amely már nem tartalmazta ezt a kitételel.

26 László Márton: Kollektivizálás és erőszak a Székelyföldön. In Horváth Sándor, Ö. Kovács József (szerk.): *Állami erőszak és kollektivizálás a kommunista diktatúrában*. Budapest, 2015, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet 145–146.

1954-ben a mezőgazdasági társulások szervezésére helyezték a hangsúlyt: ebben az évben csupán két kollektív gazdaság jött létre a 24 mezőgazdasági társulás mellett.

1955-ben egyetlen kollektív gazdaság és 35 mezőgazdasági társulás alakult a tartományban, de mind a két üzemtípusnál csekély a területi és létszámnövekedés. Ebben az évben a kollektív gazdaságok és mezőgazdasági társulások területe 12,5%-a volt az egyéni gazdaságok korábbi szántóterületének, és a tartomány földműveléssel foglalkozó családjainak 8,4%-a volt kollektív gazdaság tagja. 1955 novemberéig 155 kilépési kérés érkezett a tartomány kollektív gazdaságaiból, ezeket „meggyőzéssel” 83-ra csökkentették.

1956. Az RMP II. kongresszusát követően (1955. december 23–28.) megkezdődött a kollektivizálás felgyorsítása Maros tartományban is. Előbb egy központi küldött jelentésében feldolgozták a párthatározatot, terveket dolgoztak ki, majd megkezdődött a tényleges szervezőmunka. Május 1-ig 2750 család 4750 ha-val lépett be a szocialista mezőgazdasági egységekbe, Udvarhely rajonban 11, Sepsiszentgyörgy rajonban hét társulást szerveztek. Ezt követően – bizonyára a magyarországi események hatására – lelassult a székelyföldi kollektivizálás. Az év decemberében döntöttek arról, hogy a hegyvidéki rajonoknak minősített Hévíz, Csík és Gyergyó rajonok jórészt nem kollektivizálják.

1957 első felében újra tömegesen adták be a kilépési kéréseket a kollektív gazdasági tagok, valószínűleg szintén a magyarországi események hatására.

Új módszerekkel próbálták gyorsítani a kollektivizálást: az év elején a tartományi néptanács úgy döntött, hogy az alkalmazottait hazaküldi fizetés nélküli szabadságra, hogy akiknek a családtagjai közül földje van, léptesse be egy kollektív gazdaságba vagy mezőgazdasági társulásba, az ügyosztály-főnökök pedig 10 naponként be kellett számoljanak az elért eredményekről. A rajoni néptanácsokat is utasították, hogy fogatosítsanak hasonló intézkedéseket.

1957. *augusztus* – 1961. *június*. 1957. augusztus 10-én központi nyomásgyakorlásra a tartományi pártbizottság határozatot hozott a szövetkezetesítés felgyorsításáról, majd nagyarányú mozgósítás történt: november és december hónapokban 8181 agitátort küldtek ki a falvakba kollektivizálni, amely nyomán decemberben egy kollektív

gazdaságot és 47 társas gazdaságot avattak fel, és majdnem 4500 családot léptettek be a már létező egységekbe.

1958 első harmadában ismét kisebb ütemű a kollektivizálás, változást újra csak egy országos politikai esemény hozott: 1958. április 14-én a constantai találkozó hatására a tartományi pártvezetés a szövetkezetesítés felgyorsításáról döntött: 1958-ban 59 545 ha területet szándékoztak bevonni a szocialista szektorba.

1958. június 8-a után 251 községi (szervező) kollektívát alakítottak, 2013 taggal, a már meglévő 10 457 helyi szervező mellé, így az év végéig a mezőgazdasági társulások földterülete és létszáma több mint megháromszorozódott a MAT-ban.

1959-ben enyhébb ütemű a szervezés, de még így is megduplázódott a mezőgazdasági társulások területe az év során.

1960-ban a mezőgazdasági társulások létszáma meghaladta a 100 ezer családot, területük pedig elérte a 285 ezer ha-t. A tartomány vidéki lakosságának jó részét beszervezték a mezőgazdasági társulásokba („szövetkezetesítették”), a továbbiakban a társulások kollektív gazdaságokká való átszervezésére összpontosítottak. A szervezés főként a téli hónapokban történt, hogy ne zavarják meg a terménybetakarítást.

1960. december 14-én állítottak össze egy tanulmányt a MAT-beli domb- és hegyvidéki falvak kollektivizálásáról. A MAT 659 vidéki településéből 432-t domb- és hegyvidékinek tekintettek, amelyekben 109 047 család élt, 381 412 személlyel. A tanulmány szerint a hegy- és dombvidéki településeken a földterület több mint fele (52,5%) szántó, és majdnem ugyanennyi (46,4%) a kaszáló és legelő.

A tanulmány a hegy- és dombvidéki településeket három csoportba osztotta: az Erdélyi- és a Küküllő-fennsíkban elhelyezkedő dombsági falvak (Marosvásárhely, Régen, Erdőszentgyörgy, Székelykeresztúr, Udvarhely rajonok); a Csíki- és Gyergyói-medencékben lévő falvak (kivételet képeztek a közvetlenül hegylábi települések); a hegyi települések. A tanulmány szerzői szükségesnek látták a kollektivizálást az első két csoport településeinél, a felszabaduló munkaerőnek pedig az ipari települések felé való „szervezett” átirányítást.

1961. június – 1962. A RMP KB 1961. június 30. – július 1. közötti plenáris ülésén a kollektivizálás további gyorsításáról született döntés. Ennek hatására Maros tartományban is fel kellett gyorsítani a kollek-

tivizálást: 1962 végéig Marosvásárhely, Régen, Dicsőszentmárton, Udvarhely rajonokban a kollektivizálható földterület 80-90%-át be kívánták szervezni a kollektív gazdaságokba, Csík és Gyergyó rajonokban 1961 végéig be kívánták fejezni a szövetkezetesítést és át kívántak térni a kollektivizálásra.

1961. augusztus 1-ig a kollektív gazdaságokba beszervezték a tartomány földműves családjainak 31,4%-át, illetve a tartomány kollektivizálendő területének 31%-át. Ekkor már a szocialista szektorban dolgozott a mezőgazdasággal foglalkozó családok 87,8%-a.

1961. augusztus 3-án zajlott a Maros tartományi pártaktív kollektivizálással foglalkozó gyűlése (340 párttag részvételével), amit Cozma Ioan KB-tag és mezőgazdasági miniszter dominált, aki dörgedelmes kritikában részesítette a tartományi pártapparátust a lassú kollektivizálás miatt: közölte velük, hogy a MAT-ban a kollektivizálható földterület 31%-át kollektivizálták csak, és ezzel az eredménnyel országosan az utolsó előtti (12.) helyen áll a tartomány. Cozma ráparancsolt a pártapparátusra, hogy dolgozzanak: meg kell szabadulni a magántulajdontól, és be kell fejezni a kollektivizálást! A mezőgazdasági társulások átmenetiek, a cél áttérni a kollektív gazdaságokra, és 1962 végéig be kell fejezni a kollektivizálást, amit a legfontosabb problémának kell tekinteni!

A gyűlésen kitűzték a kollektivizálási célokat a tartományban, és elfogadtak egy intézkedéssorozatot is, a cél: 1961-ben kollektivizálni Ludas és Udvarhely rajont, 1962-ben a kollektivizálás befejezése Marosvásárhely, Dicsőszentmárton és Régen rajonokban, és a szövetkezetesítés befejezése Csík, Gyergyó, Hévíz rajonokban, majd az utóbbiakban 1964 előtt be akarták fejezni a kollektivizálást.

Ugyancsak a kollektivizálás felgyorsításának irányába hatott a tartomány pártfőtitkárának ugyanazon a napon történt lecserélése is: 1961. augusztus 28-án a Maros tartományi pártbizottság plenáris ülésén leváltották Csupor Lajos első titkárt, helyette központi „ajánlásra” Banc Iosifot választották meg. A személycserét követő felszólalásokban Cozma Ioan felrótta Csupor Lajosnak, hogy az 1961 tavaszán nagy lendületben lévő kollektivizálást lefékeztek.

Ezek után augusztustól novemberig intenzív munkát fejtettek ki a tartományi párt- és néptanács szervek: októberben például 17 mezőgazdasági társulás (2247 családdal és 6589 ha-val) átalakult kollektív

gazdasággá. 1961. december 1-jén már a földművelő családok 36,8%-a és a kollektivizálható terület 36,4%-a volt a 290 közös gazdaságban.²⁷

1962. január 1-jén már a tartomány mezőgazdasággal foglalkozó lakosságának 41,1%-a és a tartomány kollektivizálható területének 40,6%-a volt a kollektív gazdaságokban.

Februárban felavattak 93 kollektív gazdaságot 20 510 családdal és 57 371 ha-val, és a meglévő kollektív gazdaságokba belépett 4954 család 14 664 ha-val.

1962. március 1-jén a tartomány 430 kollektív gazdaságában volt a tartomány kollektivizálható területének 80,9%-a (nem számítva a domb- és hegyvidéki községeket). Ezen a napon a kollektivizálást befejezettnek nyilvánították Udvarhely, Marosvásárhely, Dicsőszentmárton és Régen rajonokban.²⁸

Ekkor már csak „szóbeli ellenállás”-ról van tudomásunk: Marosvásárhely rajonban Szentgericén, Nagyadorjánon és Nyárádszentlászlón a rendszert szidták, és „a kollektív gazdaság ellen voltak”, Iszlón, Véckén és Nagyadorjánon néhány gazda azt mondta, hogy minden, amit az újság ír, nem igaz, és amit írnak, az az emberek megtévesztésére szolgál.

Nyíltan csak a Jehova tanúi vallási közösség tagjainak szembenállásáról van tudomásunk: Bözödön (Marosvásárhely rajon) 17 családfő kategorikusan visszautasította, hogy beálljon a kollektív gazdaságokba, Parajdon 3 személy, ugyancsak a Jehova tanúi vallási közösség tagjai írásos nyilatkozatot adtak, hogy nem léphetnek be a kollektív gazdaságba, mivel azt a Román Munkáspárt vezeteli – feltehetően az RMP ateista nézetei jelentették az akadályt.²⁹

1962. március 10-én befejezettnek nyilvánították a Maros tartományi kollektivizálást.

Ebben a hónapban létrehoztak 88 kollektív gazdaságot 33 289 családdal és 104 916 ha-val, és a meglévő kollektív gazdaságokba belépett 10 281 család 40 589 ha-val – az eredmény a hónap folyamán „bevetett” 17 ezer (!) agitátornak és 3700 helyi képviselőnek volt köszönhető.³⁰

27 RNL-Maros MH, RKP-MTB 305., 230.

28 RNL-Maros MH, RKP-MTB 334., 28.

29 RNL-Maros MH, RKP-MTB 334., 29.

30 RNL-Maros MH, RKP-MTB 334., 36.

Az új kollektív gazdaságok megalakításával párhuzamosan zajlott a kollektív gazdaságok összevonása is: Ludas rajonban két hónap alatt a felére csökkent a számuk, Marosvásárhely rajonban pedig 125-ről 102-re.

Habár papírforma szerint ekkorra már lezárult a kollektivizálás, 1962 áprilisában és júliusában (!) is felavattak még két kollektív gazdaságot a tartományban, és az év közepéig folyamatos volt a még egyéni gazdálkodók beiratása a kollektív gazdaságokba, a mezőgazdasági társulások kollektív gazdasággá alakítása, és azok összevonása.

A KOLLEKTIVIZÁLÁS KÖVETKEZMÉNYEI

A földtulajdonban gyökeres változások álltak be azzal, hogy a kollektív- és állami gazdaságok váltak a földterületek túlnyomórészen tulajdonosává, a magántulajdonú termőföld háztáji gazdaságok szintjére redukálódott, amelyek szerepe – a nagymértékű elvonás miatt – felértékelődött.

A *gazdálkodási módot* tekintve az önálló kiscgazdaság eltűnt, helyette a kollektivisták brigádokba szervezve együtt művelték a földet, az egyéni érdekeltség hiánya miatt silány minőségben, és ez a nem gépesíthető mezőgazdasági munkafázisoknál a rendszer végéig fennmaradt.

A *vidéki társadalom* rétegződésében a birtokolt föld nagysága volt a legfontosabb tényező: a magántulajdonú föld területének nivellálásával a nagygazda elit megszűnt, ők és utódaik az elvonások és a megbélyegzettség miatt egy lefele irányuló *társadalmi mobilitás* áldozatai voltak. Addig nincstelen vagy szegényparasztokat – a kommunista pártba való belépésük után – tettek meg a kollektív gazdaságok tisztviselőivé, lehetőséget adva számukra egy felívelő társadalmi mobilitási pályához.

A megélhetés létalapjának, a magántulajdonú földnek az elvétele kényszerű *területi mobilitást* indított el: a nagyobb fizetés jelentette vonzerő mellett elsősorban a megélhetési kényszer miatt a fiatal korosztály tömegesen választott városi munkahelyeket és telepedett át vagy ingázott városra.

Teljes korosztályok kiesése miatt *a helyi szokások is megritkultak*. Bizonyos vallásos ünnepeket betiltottak, és eltűntek egyes, a magántulajdonú mezőgazdasághoz kötődő szokások.

Az értékrend és a morál megváltozott, hiszen a „közösből”, a kollektív gazdaság javaiból legitimnek tekintik a lopást, így egy kettős mércéjű közerkölcs alakul ki. A szorgalom, pontosság, alaposág, tisztességes munka hátránnyá válik a közös gazdaság keretei között, ehelyett az „ügyeskedés” (lopás a közösből) és a szerteágazó kapcsolatháló válik fontosabb értékévé.

MELLÉKLETEK

1. melléklet. *MT/MAT/MMAT mezőgazdasági területe művelési ágak szerint – levéltári források alapján (ha-ban)*

	Időpont	A tartomány össz földterülete	A tartomány mezőgaz- dasági területe	Ebből								
				Szán- tó	Ka- száló	Lege- lő	Gyü- möl- csős	Szö- lős	Erdő	Mo- csár és tó	Épü- letek	
I.	1951.03.19.	817.511										
	1951.12.	931.818		289.881	113.847	130.011	4.170	4.728	329.026	863	21.477	
II.	1953.02.28.		727.932									
III.	1956.03.02.		692.451 (beleértve a községi legelőket is)									
	1956.03.21.	1.263.159	703.220	309.435					532.012			
	1956.08.22.		704.492	308.023	188.839	201.689		5.941				
	1960.12.13.	1.350.000	733.068									
IV.	1961.02.01.		760.216									
	1961.07.01.		763.833	370.567								

A közigazgatási beosztás változása szerint a következő időszakokat különítettük el: I. 1950. szeptember 8. – 1952. szeptember 27.; II. 1952. szeptember 27. – 1956. január 10.; III. 1956. január 10. – 1960. december 27.; IV. 1960. december 27. – 1962.

(Forrás: RNL-Maros MH, Maros-Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsa 26/1951. 1-8.; 519/1956, 33-35.; RKP-MTB 12. dosszié, 85. lap; 49. dosszié, 294. lap; 76. dosszié, 78. lap; 142. dosszié, 79. lap; 266. dosszié, 277. lap; 293. dosszié, 35., 110. lap)

2. melléklet. MT/MAT/MMAT mezőgazdasági területe művelési ágak szerint – kiadvány alapján (ha-ban)

	Év	A tartomány összes földterülete	A tartomány mezőgazdasági területe	Ebből							
				Szántó	Rét (Kaszáló)	Legelő	Gyümölcsös és faiskola	Szőlős és csemetekert	Erdő	Nádas és tó	Egyéb területek
I.	1950	1.350.000	716.805	300.050	220.369	185.404	4.053	1.962	541.487	1.753	89.955
II.	1955	1.350.000	694.474	308.796	195.678	184.311	4.038	1.651	529.014	1.753	124.759
	1956	1.350.000	704.521	308.693	188.839	201.048	4.229	1.712	530.025	1.753	113.701
III.	1957	1.350.000	720.221	308.818	188.839	216.223	4.629	1.712	517.958	1.753	110.068
	1958	1.350.000	724.922	315.411	186.499	216.548	4.637	1.827	526.460	1.753	96.865
	1959	1.350.000	732.575	320.159	186.020	218.547	5.916	1.933	525.211	1.753	90.461

(Forrás: A MAT statisztikai évkönyve 1960, Bukarest, Központi Statisztikai Igazgatóság – A MAT Statisztikai Igazgatósága, 76.)

3. melléklet. MT/MAT/MMAT mezőgazdasági területe művelési ágak szerint – kiadvány alapján (ha-ban)

	Év végén	A tartomány összes földterülete	A tartomány mezőgazdasági területe (a-e)	a. Szántó	b. Természetes legelők	c. Természetes kaszálók	d. Gyümölcsös és gyüm. faiskola	e. Szőlős és szőlő-csemetekert	Erdő területek	Más területek
I.	1950	1.225.000	748.600	348.700	185.100	205.900	4.900	4.000	396.300	80.000
II.	1955	1.225.000	729.392	360.976	184.516	174.306	5.427	4.167	390.000	105.608
III.	1959	1.225.000	764.204	371.566	212.416	168.730	6.353	5.139	386.100	74.696
	1960	1.225.000	764.633	370.847	213.427	168.926	6.373	5.060	411.500	48.867
IV.	1961	1.225.000	763.399	371.021	213.385	166.273	7.088	5.632	404.946	56.560
	1962	1.225.000	772.169	373.120	215.777	169.610	7.576	6.086	403.433	49.398
	1964	1.225.000	767.400	365.800	216.400	169.200	6.200	9.800	406.600	51.000

(Forrás: Anuarul Statistic al Regiunii Mureş-Autonomie Maghiare 1966, vol. II. 9.; Dezvoltarea agriculturii Republicii Populare Române. Culegere de date statistice. Direcția Centrală de Statistică, Buc., 1965, 22.; RKP-MTB 293., 305., 334.)